

ETIKA A MOC

PETR JEMELKA, Katedra filosofie PedF MU, Brno, ČR

V tradičním pojetí bývá etika nazývána také praktickou filosofií, čímž má být mimo jiné naznačen i rozdíl mezi abstraktní teoretickou konstrukcí určité koncepce světa a jejími praktickými důsledky, týkajícími se lidského konání – a to kontextu uskutečňování dobra. Tato hodnotová intencionalita je ovšem současně i mírou oné zmíněné praktičnosti, pojímané tak v etických koncepcích spíše v potenciálním než v aktuálním smyslu. Neboli běžné chápání tzv. „praktičnosti“ může být značně odlišné a tato odlišnost také může vést od ironizování až k odmítání etiky (resp. filosofie) či teorie vůbec.¹

Současně je ale zřejmé, že nejen filosoficko-teoretická, ale i ona etická (čímž etiku z teorie nevyčleňujeme!) rovina pohledu se nějakým (byť i negativním) způsobem vždy ve sféře společenského života odráží. A současně také ony samy jsou touto sférou „praxe“ (včetně praxe politické) ovlivňovány a měněny. V sevřené podobě lze tento poměr vzájemnosti vyjádřit i tak, že filosofie bez politiky je bezmocná (zůstává na úrovni slov). Politika bez filosofie zase ztrácí smysl a mění se v pouhé manipulační politikaření – samu sebe politika nemůže zdůvodnit.

V otázce poměru etiky a moci potom můžeme uvažovat nejméně o třech úrovních pohledu:

1. moc etiky jako taková (tedy její uznání, prestiž a potence);
2. vztah moci k etice (projevující se zejména v modifikacích morálního kodexu);
3. vztah etiky k moci (především podíl na legitimizaci či kritice moci politické).

Nad prvním ze zmíněných aspektů se sice můžeme pousmát, nicméně – alespoň ve verbální rovině – je etika a morálka něčím, co si nikdo z politické reprezentace nedovolí obcházet. Naopak, vždy se na ně bude odvolávat jako na platformu, zdůvodňující „v poslední instanci“ (třeba „sub specie aeternitatis“) jeho konání. Neboli etika se nezavrhne ani neobchází, ale ve smyslu druhého zmíněného úhlu pohledu se patřičně modifikuje její výklad. To je umožněno onou zvláštní povahou etických formulací, která může být jaksi všezahrnující díky své faktické neurčitosti, vágnosti. Tato obecná podoba etického apelu umožňuje ovšem pohodlně nejen různý obecnější výklad podle potřeby (včetně výkladu morálky a práva), ale je i ospravedlněním jednání, které je přece vždy konkrétní, a proto se – bohužel – někdy musí jednat jinak, než by se na první pohled zdálo být v souladu s etikou. Zvláště, jde-li o realizaci tzv. „velkých projektů“ či idejí, a to zhruba v duchu onoho pořekadla o třískách, odletujících při kácení lesa.

Tento moment například dnes umožňuje některým našim politickým reprezentantům užívat oblíbeného obratu o nezbytnosti *posilování demokracie*. Menší logický lapsus –

¹ Zde je – zdá se – i nejzřejmější rozdíl mezi obsahem postmoderní diskuse o smyslu filosofie a častou a módní ordinární kvasiinterpretací, redukující obsah této diskuse zhruba na tezi „Vše je možné“.

totíž to, že patřičně „posílená“ demokracie fakticky přestává demokracií být – vůbec nevádí. A proto, že praktickou realizací onoho takzvaného posilování demokracie má být především *posilování státu*. To je již pro občana přijatelné, např. vzhledem k palčivé bezpečnostní situaci bude jistě ochoten slevit ze svých práv a svobod a dokonce sám možná bude volat po cenzuře či po různém uplatňování práva vůči různým sociálním skupinám (např. Romům). Ideologická argumentace je v podstatě analogická sloganu „Bohatý stát – bohatý občan“. A o rozšiřování počtu státních úředníků či o výši jejich platů se už s občánem dialog nepovede.

Tím konečně dospíváme ke třetímu ze zmíněných hledisek – totiž ke vztahu etiky (a etiků) k moci.

Jestliže se etika (ať již kriticky či pozitivně) podílí na reálném uskutečňování moci, jejich konsens či dissens závisejí na prosazované podobě *projektu*. Projekt sám je sice vždy více či méně zideologizován (tedy zjednodušen pro potřeby propagandy i pro fungování společenských mechanismů – např. voleb), ale je vytvářen jako určitá **filosofická vize budoucího**, doplněná o konkrétnější (historické, sociologické, politologické aj.) **analýzy** výchozí situace a o **návrhy** (ekonomické, politické, etické i legislativní) realizace.

J. F. Lyotard v této souvislosti hovoří o tom, že legitimitu dodává míra univerzálnosti (což je možno chápat třeba jako míru skutečné či proklamované všelidskosti). Současné ovšem Lyotard ve svém srovnání těchto legitimizujících „velkých vyprávění“ s *mýty* upozorňuje, že „...na rozdíl od mýtů nehledají tuto legitimitu v nějakém prapůvodním zakládajícím činu, nýbrž v budoucnosti, jejíž příchod se má připravit, to znamená v určité Ideji, která má být realizována.“ ([1], 29).

Pohlédneme-li ovšem na naši dnešní situaci, pak se můžeme oprávněně otázat, zda tento Lyotardův postřeh platí také zde a nyní. Neboli zda faktická soudobá absence jasně zformulované „Ideje budoucího“ je projevem nechuti k takové konstrukci spjaté s určitou protřelostí (neexistující nemůže být kritizováno). Anebo zda jde o neschopnost vytvořit jinou formu legitimizace současnosti (příčemž rozměr *současnosti* se protahuje do blíže neurčené *budoucnosti*) než ono „negativní velké vyprávění“ o tom, co bylo špatně po tom, co bylo dobře. Mýtus „zlatého věku“ se tak modifikovaně vrací, aby rekonstrukce minulosti (či lépe předminulosti) byla jediným programem budoucnosti. Zdá se, že tato varianta výkladu se netýká jen politiky a ekonomiky, ale neméně často se projektuje i do oblasti ekologické problematiky a konec konců i do celého životního stylu – tedy i do vztahu k náboženství, právu, morálce, umění či stravovacím a zdravotním návykům.²

Jak a zda se s tímto časovým posunem dokáže etika vyrovnat, je otázkou. Konstrukce mýtu jako obrazné formy ovšem *teorii* nepřísluší.

² Za všechny uvedme např. publikaci A. Máchal, M. Vlašín: *Desatero domácí ekologie*. Brno, rok neudán.

[1] LYOTARD, J. F.: O postmodernismu. Praha 1993.

PhDr. Petr Jemelka
Katedra filosofie PedF MU
Poříčí 31
603 00 Brno
ČR

O P R A V A

V č. 10/1996 sa technickým nedopatrením vyskytli tieto dve chyby:

– na s. 702 v 2. riadku zdola má text správne znieť:

... prijal miesto vedúceho tajomníka...

– na s. 676 v 14. riadku zdola má text správne znieť:

... M. Kusému, J. Čarnogurskému a ďalším.

Prosíme čitateľov, aby si text v tomto zmysle opravili. Čitateľom, T. Münzovi i M. Kusému sa ospravedľujeme.

Redakcia